

Tomas Vaiseta

Romanas

baltos lankos

Tomas Vaiseta

Ch.

romanas

baltos lankos

§ Trečias skyrius

Po kovos

Plunksnuotas kipšas!

Nuo tos dienos, kai atėjau į teatrą, neiškišau nosies laukan, todėl turėtumėte suprasti, kad mano prisiminimas, nusėdęs atminties dugne po probėgšmais mesto žvilgsnio į pastatą, į kurį žengiau per daug nesvarstydamas, kaip susieju savo likimą su jo sienomis, medžiagomis ir tūriais, tegali būti nuo tikrovės atplyšusi skeveldra. Tačiau jeigu leisite tą prisiminimą pagrįsti vaizduote (o kuris prisiminimas, jei būtume tikslūs, nėra ja pagrįstas?), galėčiau pamėginti spėti, kaip jis, tas plunksnuotas kipšas, galėjęs prasmukti vidun. Juk jokio nusi Kaltimo nepadarysiu, jei mano spėjimas pasirodys klaidingas, tiesa? Plokščias, lygus gamyklos rytinis fasadas su pagrindinėmis durimis, sulopytas dideliais, taisyklingais stačiakampiais langais. Sakau – sulopytas, mat dalis jų buvo užkalti stambių, skirtingų atspalvių drožlių plokštėmis, o kiekvieno iš trijų aukštų stiklai pirmoje dienos pusėje, priklausomai nuo oro, atspindėdavo įvairius mėlynus, pilkus ar baltus atspalvius, nes kiekvienas žino, kad iš ryto kylančios saulės spinduliai dar būna pakrikę, išsiderinę ir tik kopdami į dienos kulminaciją ima artėti prie ramios spalvų harmonijos. Plokščias ir lygus gamyklos fasadas galėjo kristi į akį, nes jame gumbsojo šlykšti

skardinė karpa – pro langą iš vidaus išspausti du vamzdžiai, kuriuos jungė namelį ant ratų primenanti dėžė ir iš jos kitoje pusėje dangun styrančios storesnės vamzdis su stogeliu. Kad tai kadaise būta vėdinimo sistemos, aišku ir man, Šarliui, paprastam bibliotekininkui, su fabrikais, gamyba ir inžinerija nieko bendra neturinčiam. Tačiau tiek ir galiu pasakyti, ir mano spėjimui to turėtų pakakti. Beje, visi gamyklos langai buvo laikomi uždaryti: kiek pamenu, niekam niekada nė minties nekilo, kad juos galėtų praverti, o jokių kitų ortakių neaptikau, nors tenka pripažinti, kad vienos ar kitos angos, kurių čia žioji dešimtys ar šimtai, paskirtį nesunkiai galėjau supainioti. Gyvenome sandariai, užraugti stiklainyje ir nugrūsti giliai į spintelę žiemoti, aišku, kalbu ne apie metų sezoną, o nuolatinį, nuo gamtos kaitos nepriklausomą žiemojimą. Išėitų, mano paminėti du vamzdžiai, kad ir kaip negražiai juos būčiau apibūdinęs, vieninteliai atliko gyvybiškai svarbią pastato, taigi ir mūsų kvėpavimo funkciją. Žinoma, žinoma, turėčiau tokius žodžius tarti atsargiau. Tarčiau taip: palaikyti gyvybę neatitiko šio teatro interesų, todėl tikėtina, kad ponas Režisierius nė nemanė, kad teatro trupei šviežias oras žūtbut reikalingas. Ir kas gi, tiesą sakant, būtų pasikeitę, jei mes būtume užtroškę ir vieną rytą, lyg apsinuodiję smalkėmis, nepabudę? Argi tai ką nors, išskyrus žiūrovams suteikiamą trumpalaikį viltingą džiaugsmą (ar kitą satisfakciją, kurios pasirankioti jie ateidavo), būtų pakeitę? Žodžiu, jei neklystu, maitinomės oru vos iš tų dviejų susiglaudusių skardinių vamzdžių, išnirusių iš pasidavimo vandenyno kaip vienut vienintelis kvėpavimo straubliukas.

Plunksnuoto kipšo nepamiršau. Dabar prie jo, jums leidus, ir norėčiau grįžti. Jis, tas prakeiktas žvirbpalaikis, turbūt nutūpė pailsėti ant styrančio vamzdžio stogelio, o kadangi iš prigimties yra paikas ir nesupratingas gyvis (turiu prisipažinti, kad man visišškai aišku, kodėl juos vadina šiukšliniais: jie atrodo kaip ant asfalto nusviesti pigių kakavinių saldainių popierėliai, o dar tas jų pačios prigimties nulemtas strikinėjimas, juk tai vergo, belaisvio šokis! Ar esate matę ką graudulingesnio? Turiu galvoje graudulį, kuris tegali virsti panieka, o ne užuojauta), nutarė įkišti savo snapą po stogeliu, ir tada, gal užuodęs savo purvinai prigimčiai artimus kvapus, šmurkštelėjo į vamzdį, iš gryo kvailumo išsigando srūvančios tamsos ir, užuot šovęs atgal į viršų, blaškydamasis, keldamas aidinčią erzelynę, nusidangino vamzdžiais gilyn ir iškrito gamyklos viduje, isteriškai plakdamas smailiais sparnais į antro aukšto lubas. Negaliu jums pasakyti, kuris pirmas iš katinų išgirdo it į dangų neįleisto žvirblio sparnų verksmą, drįsčiau spėti – raišasis arba padykėlis rainius. Turiu priminti, kad šio įsimintino įvykio savo akimis nemačiau, todėl tebesikliauju vaizduotės geranoriškumu, bet įvardydamas konkrečius katinus, žinoma, remiuosi tam tikra stebėjimo patirtimi. Matote, visi (tuomet septyni) katinai gyveno pagal griežtą, asketišką, individualią dienotvarkę, tokią griežtą, kad galėjai pamanyti, jog jie ir gyvena tik tam, kad ją įgyvendintų, kad toji dienotvarkė ir buvusi apvaizda, o katinai – atsidavę ir patikimi jos valios vykdytojai. Nebūtų per stipru teigti, kad už jų – iš pažiūros beprasmiško – kasdienio mieguisto slampinėjimo, karališko raivymosi ir snaudulio slypi kilni misija palaikyti mūsų pasaulio tvarką,

kurią mes, žmonės, žinia, lengvabūdiškai, neatsakingai, uoliai ardome it putojančios bangelės bekraštes smėlio kopas. Pagal valandas ir minutes, net nematydamas konkretaus katino, galėjau atspėti, kuris tipena pro mano kambarį, kuris murkdamas braižosi apie duris, o kuris negailestingai kniaukia, lyg perduodamas užkoduotas žinias į pasaulį, iš kur buvo atsiųstas vykdyti misijos. Nepastebėjau, kad kas čia būtų segėjęs ar pasikabinęs ant sienos laikrodį (o juk kiekvieno aktorius kambarį po jam skirtu vaidinimo sutvarkydavau savomis rankomis, iškuopdavau visus kampelius ir viską apie aktorius, ką jie būdavo nusprendę atsinešti į teatrą, sužinodavau), nes katinai patikimiau nei mechaninė rodyklė ar elektroniniai skaitmenys sekė Žemės sukimosi greitį, ir jais galėjai kliautis. Turėčiau pridurti, kad teatre, gamykloje, jie kaip niekur kitur galėjo saugiai laikytis savo dienvakšės. Tvarkai reikia nuobodulio ir rezignacijos. Ir vieno, ir kito čia buvo daugiau nei oro.

O staiga pro vamzdį purtelėjo ta gatvės nuodauža, galinti bet ką išvaryti iš proto. Ji įsmuko lyg iš kito pasaulio, katinams priešiško, su juo konkuruojančio, kuriame siautėja begėdis karnavalas ir tūžmiai kunkuliuoja gyvybė, nes ano, žvirbliško, pasaulio priežastis, paskirtis ir tikslas, kiek man lemta suprasti, yra vienas – chaosas. Tad kai pirmasis katinas nerimastingai pritūpė ir, krutindamas ūsus, vos prasižiojęs, įsistebeilijo į palubėje besivartantį plunksnuotą kamuoliuką, kiekvienam, kam būtų buvusi patikėta garbė stebėti šią sceną, turėjo tapti aišku, kad netrukus prasidės kova tarp Dievo ir Velnio. Man, Šarliui, nesuteikta teisė primesti savo nuomonės, kas šioje po akimirkos įsiliepsnojusioje kovoje atstovavo kuriai pusei, nors tokią

nuomone, žinoma, turiu. Kad žvirbpaikį iš pradžių pavadinau kipšu, galbūt neturėtų vesti prie skubotų išvadų (apskritai nevertėtų mano žodžių imti giliai į širdį), tuo apibūdinimu nebūtinai norėjau pasakyti, kad tas šiukšlinis paukštis atstovauja... na, patys suprantate kam, bet nenoriu likti ir neutralus, nes tai kai kurių akyse gali būti palaikyta mano abejingumu. Žodžiu, patvirtindamas savo kvailybę, žvirbpaikis ilgai spurdėjo prisiplojęs prie lubų toje pačioje vietoje, lyg negalėtų ištrūkti iš užburta kreida apibrėžto rato, todėl katinai turėjo apščiai laiko susirinkti į krūvą, o laukiant artėjančio malonumo jų ūsai virpėjo iš jaudulio. Vienas iš jų stryktelėjo į viršų. Paskui antras ir trečias. Suprantama, veltui. Jei niekas nebūtų pasikeitę, vienintelė galimybė katinams prigriebti įsibrovėlių būtų laukti, kol jis nusikamuos ir netekęs jėgų nukris jiems po kojomis. Kurį laiką tokia įvykių eiga atrodė labai tikėtina visiems dalyviams, o kitiems šio teatro gyventojams, kol kas nežinantiems, kas dedasi palubėje prie vėdinimo angos, būtų išėję į gera. Bet paukštis akimirksniu sustingo į kumštį, tarytum nuodėmklausys pagrūmojo apačioje į jį spoksantiems nusidėjėliams ir šovė pro užverstas katinų galvas į koridoriaus gelmę. Šie susistumdė tarpusavyje kaip susivėlusios plaukuotos voro kijos ir puolė pavymui.

Pirmiausia jie pralėkė pro Pauliaus kambarį. Niekas iš jo neišėjo pasidomėti, iš kur toks triukšmas, ir negalėjo išeiti, juk kambarys turėjo būti tuščias (vėliau paaiškėjo, kad tuščias jis nebuvo, bet apie tai, jums leidus, jei nepamiršiu, papasakosiu vėliau). Turbūt pagaliau supratęs, kad jį vejasi specialusis katinų būrys, plunksnuotas apšepėlis ėmė plasnoti dar greičiau.

Kas iš to! Katinai pajuto azartą ir koridoriaus posūkiuose slysdami, trunkydami, kniaukdami šuoliavo instinktų šauksmo link. Pirmoji iš kambario trumpaplaukę galvą kyštelėjo Morta (jei būtumėte žiūrėję į ją iš kairės, ant vieno galvos pusrutulio būtumėte išvydę pailgą išlenktą pjautuvo randą, režiantį ausies žiedą). Morta vėliau tvirtino, kad ji tematė išlenktas, baisiausiai pasišiaušusias uodegas ir grįžusi vidun uždarė duris, girdi, turėjusi svarbesnių reikalų, nei lakstyti įkandin pamišėlių pulko (iš tiesų ji tarstelėjo dar trumpiau, šiurkščiau, nes tokia prakauli moteris kaip Morta ir negalėjo pasakyti bent kiek švelniau, tačiau jos žodžių nekartosiu). Dovanokite, reikia tarti, kad jokių reikalų ji, žinoma, neturėjo. Jei mano fragmentiški stebėjimai nėra klaidingi, ji mažiau nei kuris kitas trupės aktorius laisvu laiku prasimanydavo, ką veikti. Tokioje vietoje kaip ši tam reikėjo bent šiek tiek vaizduotės. O! Nieko nenoriu tuo pasakyti! Morta, jei tik būdavo užklupta, – prašau nepamanykite, kad aš ar kas kitas specialiai mėgindavo užklupti iš pasulų, kalbu apie paprasčiausias kasdienes situacijas, į kurias bent aš, Šarlis, dėl savo tiesioginių pareigų teatre patekdavau, – rodydavo esanti be galo užsiėmusi. Tam jai nestigo apsukrumo. Būtent apsukrumo, o ne vaizduotės, nes suktas protas, mano požiūriu, tuo ir skiriasi nuo kūrybingo, kad (jei remdamiesi aptariamą įvykiu išvestume analogiją) visuomet sprunka, o ne vejasi, jei suprantate, ką turiu omenyje. Manychiau, kad jai labiau už kitus būtų gėda laukti savo eilės, tai yra savo vaidinimo, nuobodžiaujant ir liūdint, nes gėda dažnai kyla iš vaizduotės stokos, o ne atvirkščiai, kaip įprasta manyti. Tai galėjo būti susiję su jos ankstesniu gyvenimu, nors tam, ką pavadinau

„ankstesniu gyvenimu“, neteikčiau pernelyg didelės reikšmės, net jei dažnai taip ir darome, kad mūsų nepraeinančios dabarties poelgiai neatrodytų tokie siaubingi ir gniuždantys. Taigi tame ankstesniame gyvenime Morta dirbo labai arti mirties. Toji mirtis, sakyčiau, glaudėsi arčiau jos nei jos pačios kūnas. Nebūtų neteisinga teigti, kad ji dirbo mirtyje, o tai nėra tas pats, kas dirbti, tarkime, su mirtimi ar prie mirties. Mirtyje. Morta mirtyje – tikiuosi, niekam nešaus į galvą įtarti, kad už tokio šiurpaus sąskambio slepiasi mano nevykęs pokštas. (Aš, Šarlis, dovanokite, nemėgstu pokštauti, tiesa, gerą humoro jausmą galiu įvertinti ar bent pasistengti įvertinti.) Supraskite, darbo mirtyje aplinkybėmis vaizduotė nei reikalinga, nei pageidautina. Tiesą sakant, – ir tokią išvadą aš padariau per trumpą laiko atkarpą, kol turėjau galimybę viena akimi stebėti prakauliąją Mortą, – per paprasta būtų manyti, kad jos specialybę pasirenka vaizduotę praradę ar nuo gimimo ja nepapdovanoti žmonės. Mano kuklus spėjimas būtų, kad mirtis pati, kai šitaip prierašiai prie tavęs prisiglaudžia, sunaikina gebėjimą įsivaizduoti. Ką gi! Jūs turite teisę nesutikti! Galite prieštarauti, esą menas kyla iš mirties baimės! Kad menininkai... Menininkai! Kokia paikystė! Menininkų vaizduotė vien todėl įsiaudrina, jog jie per toli nuo mirties ir visą gyvenimą (kaip vaikiškai nekalta ir apgailėtina) paaukoja, kad nuo mirties atitolų. Aš gerbiu menininkus, nerastumėte kito žmogaus, kuris nusilenktų jiems žemiau nei Šarlis, bet, dovanokite, tik ne už tai, kad jie nesupranta, jog sprukdami nuo mirties strimgalviais bėga į ją. Kuo toliau, tuo arčiau. Na, gal šiuo metu tai nesvarbu. Ar dera man su jumis ginčytis? Mirtis tiems, kas

pasiryžta su ja dirbti, iškelia vieną sąlygą – jokios vaizduotės. Morta pakluso, privalėjo paklusti, liovėsi įsivaizduoti, kai ištišomis dienomis, praleistomis klaidiais šalčioje, sterilios šviesos naikinamoje patalpoje, traukdavo iš šaldytuvų mėlstančius ir juostančius kūnus, perpjaudavo ploną odos luobelę, atverdavo krūtinę, leisdavo mirčiai ją pabučiuoti, imdavo į rankas susiraukšlėjusias kaip sukirmiję obuoliai širdis, lašindavo ant jų įvairiaspalvius cheminius tirpalus, laukdavo reakcijos... ką jūs, vien naiviai spėlioju, ar tokie kaip aš gali būti prileisti taip artai mirties, kad pamatytų, kaip ji įsigali ir karaliauja? Esu toli nuo jos ir todėl galiu įsivaizduoti. Galiu įsivaizduoti, ką reiškė Mortai dirbti mirtyje, su laikinai užšaldytais kūnais, sužalotais, sulaužytais, be galūnių, išburkusiais nuo mirkimo vandenyje, o jei dar pasitaikydavo stipriai apdegusių... O, leiskite mano vaizduotei atsitraukti, nes mirtis netikėtai priartėjo.